

HAZAR DENİZİ ÜZERİNDEN DOĞU-BATI BAĞLANTISI İÇİN FIRSATLAR

Gülperi GÜNGÖR
GÜLPERİ GÜNGÖR

Analiz No : 2021 / 15

14.04.2021

Azerbaycan ve Türkmenistan, 21 Ocak 2021de Hazar Denizi'nde Dostluk Sahasında hidrokarbon kaynaklarının ortak araştırılması ve geliştirilmesine ilişkin bir mutabakat zaptı imzaladılar. Daha önce Azerbaycan tarafından Kapaz ve Türkmenistan tarafından Serdar olarak adlandırılan bu alanın mülkiyeti 1990lardan bu yana tartışmalı olmuştur. İki ülkenin devlet başkanları, imzalanan bu mutabakatın enerji işbirliğinde yeni bir aşamaya geçilmesini sağlayacağını beyan etmişlerdir. Bu işbirliğinin Trans-Hazar doğalgaz boru hattı projesinin hayata geçirilmesi ve Hazar kıyı devletlerinin ekonomi potansiyellerini gerçekleştirebilmeleri için fırsatlar yaratacağı düşünülmektedir. 23 Şubatta Ankarada gerçekleştirilen Türkiye-Azerbaycan-Türkmenistan Üçlü Dışişleri Bakanları toplantısında da ulaşım ve altyapı projeleri ile enerji alanındaki ortaklığın önemi kaydedilmiştir. Dostluk Mutabakatının önemi sadece bu sahadaki üretimden elde edilecek kaynaklar değil, ayrıca sahada üretilen petrol ve gazı ihraç pazarlarına götürmek için gerekli altyapının inşasının gerçekleşmesi ve Türkmenistan'ın devasa gaz rezervlerinin Avrupa pazarına açılabilmesi olanağıdır.[1]

Türkmenistan; Rusya, İran ve Katardan sonra dünyanın dördüncü büyük doğalgaz rezervine sahip ülkesidir.[2] Doğal gaz, petrol gazları ve diğer gazlı hidrokarbonlar ürünleri, Türkmenistanın ihracat gelirinin %80inden fazlasına tekabül etmektedir.[3] 2019 yılı Trademap verilerine göre bu kalemin neredeyse tamamının alıcısının Çin olduğu görülmektedir. Daha önceki bir yazımızda bahsettiğimiz üzere, Rusya 1991'den beri Türkmen doğalgazının önemli bir alıcısı idi ve ucuza aldığı Türkmen doğalgazını Avrupaya yeniden ihraç ediyordu. 2009'da Türkmen gazını Rusyaya taşıyan doğal gaz boru hattında gerçekleşen patlama, Rusya-Ukrayna gaz anlaşmazlığı ve Batı Avrupa ülkelerine gaz arzının azalması Rusyanın 2009 yılında Türkmenistandan gaz ithal etmeyi bırakmasına neden olmuştur. Rusya 2010da Türkmenistandan gaz ithalatına yeniden başlamış ancak fiyat anlaşmazlıkları nedeniyle 2016 yılında Türkmenistanın Rusya'ya gaz ihracatı sıfıra düşmüştür.[4] 2019 yılında Türkmenistan ile Rusya arasında doğal gaz ticaretinin yeniden

başlaması kararlaştırıldıysa da, bu oldukça düşük bir miktarda olmuştur.[5]

Çinin Orta Asya enerji pazarındaki başat rolü 2009da Türkmenistandan başlayarak, Özbekistan ve Kazakistandan sonra Çine ulaşan Orta Asya-Çin Doğalgaz Boru Hattının hizmete girmesi ile başlamıştır. 2011 yılı itibariyle Orta Asya-Çin doğal gaz boru hattında ikinci hat, 2015 sonunda destekleyici tesisleri ile üçüncü hat tamamlanmış ve Çin'e Türkmen gazı ihracatı artmıştır.[6] Ancak 2020 yılında, Türkmenistan da COVID-19 salgını nedeniyle gerçekleşen petrol ve gaz fiyatlarındaki düşüşten etkilenmiştir[7] ve Türkmenistanın dış ticaretinde Çinin başat durumda olmasının riskleri ortaya çıkmıştır. Mart 2020de China National Petroleum Corp. COVID nedeni ile sözleşme yükümlülüklerini yerine getiremeyeceğine ilişkin mücbir sebep bildiriminde bulunmuş,[8] dolayısıyla Çinin Türkmenistandan doğal gaz ithalatındaki kısıtlamaya bağlı olarak, Türkmenistanın ihracatında %30 düşüş gerçekleşmiştir.[9] Bunun yanında Çinin 14. Beş Yıllık Planında fosil olmayan yakıtların payını 2025 yılına kadar yüzde 20ye çıkarmayı hedeflemesi, öncelikli olarak kömür ve ham petrol kullanımını azaltacağını ilan etmesine rağmen doğal gaz ticaretinde de gelecekte düşüşlerin gerçekleşebileceği sinyallerini vermiştir. Ayrıca bu plan 2013 yılında üzerinde anlaşmaya varılan Orta Asya-Çin Doğal Gaz D4 Hattının inşasına Çinin ilgisini kaybedebileceği şüphelerini doğurmuştur.[10]

Türkmenistan, gaz ihracatında sınırlı seçeneklerine alternatif bulmak için başka projelere de yönelmiştir. Trans-Afgan boru hattının (TAPI) 2015'te temelleri atılmış, bu hat aracılığı ile Türkmen gazının Güney Asya'ya ihracatı hedeflenmiştir. Ancak transit ücretinde anlaşmazlıklar, finansal kaynak yetersizlikleri ve enerji güvenliği ile ilgili endişeler nedeniyle önemli bir ilerleme kaydedilememiştir.

Hazar geçişli bir doğal gaz boru hattının inşası ise 90lardan bu yana gündemde olmuş, Hazar Denizi altından döşenecek bir boru hattıyla Azerbaycana ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya gaz tedariki hedeflenmiştir. Ancak Hazarın hukuki statüsünün belirlenmemiş olması Trans Hazar enerji işbirliğinin önünde temel bir engel olmuştur. Ağustos 2018'de Hazar Denizinin hukuki statüsünün kabul edilmesi ile önemli bir adım atılmış, Hazara kıyıdaş devletler arasında bazı sorunlar çözüme kavuşmuştur. Hazar özel statüye sahip kapalı deniz olarak tanımlanmış, deniz yüzeyinde 15 deniz mili yetki alanı belirlenmiş, 10 deniz mili balıkçılık sahası üzerinde anlaşılmış, Hazara kıyıdaş olmayan ülke veya aktörlerin askeri varlıklarına izin verilmemesinde mutabakata varılmıştır. Ayrıca Hazar Denizi'nin deniz tabanı boyunca gaz boru hatları ya da telekomünikasyon kablo hatları döşenmesine ilişkin, Hazar Denizi'ndeki tüm ülkelerin değil, yalnızca bu hatların geçtiği sektörlerdeki ülkelerin onayının gerekeceği kabul edilmiştir.[11]

Rusya ve İranın çevresel endişelerini ileri sürerek, olası bir Hazar geçişli boru hattı projesine karşı çıkabileceklerini ortaya koymaları bu proje için başka bir engel teşkil etmiştir. Ancak Rusyanın Baltık Denizi üzerinden Avrupa'ya uzanan gaz boru hattı Kuzey Akım" ile bağlantılı olarak Hazar denizinde çevresel iddialarını geri çekeceği düşünülmektedir.

Avrupa Birliği'nin Rus gazına bir alternatif sağlamak için desteklediği "Güney Gaz Koridoru" Azerbaycanın Şahdeniz Doğal Gaz Sahasında üretilen doğal gazı Türkiyeye ve ardından Avrupa'ya taşımak amacıyla inşa edilmiştir. Güney Gaz Koridorunun bir parçası

olan Trans Adriyatik Boru Hattı 31 Aralık 2020 tarihi itibarıyla Azerbaycan gazını Yunanistan, Bulgaristan ve İtalya'ya sağlamaya başlamıştır. Tüm bu gelişmeler ve Dostluk Sahasında işbirliği Hazar geçişli bir doğal gaz boru hattının Güney Gaz Koridorunun bir parçası olan Trans Anadolu Gaz Boru Hattı'na (TANAP) bağlanması fikrini canlandırmıştır. Hazar geçişli bir gaz boru hattının Kazakistan'daki Tengiz Doğal Gaz Sahası ile Türkmenbaşı arasında bir bağlantıyı da kapsayabileceği ifade edilmektedir.[12]

Türkiyenin parçası olduğu Orta Koridor Girişimi ise Hazar üzerinden doğu-batı bağlantısının ulaşım yönünü oluşturmaktadır: Türkiyeden Kafkaslara, buradan da Hazar Denizini aşarak Orta Asyaya ve Çine bağlanmaktadır. Azerbaycan ile Türkiye'yi birbirine bağlayacak yeni bağlantı koridoru bu girişimi güçlendirmektedir. Bu gelişmeler doğrultusunda Orta Koridor Girişiminin, yeni ulaşım bağlantıları sayesinde, trans-Hazar boru hattı bağlantılı Güney Gaz Koridorunun enerji güvenliğini destekleyeceğini ve Hazar Denizi üzerinden doğu-batı bağlantısı için fırsatlar yaratacağını söyleyebiliriz.

[1] David O'Byrne, Azerbaijan and Turkmenistan agreement advances Caspian gas cooperation, *Eurasia Net*, January 22, 2021, <https://eurasianet.org/azerbaijan-and-turkmenistan-agreement-advances-caspian-gas-cooperation>

[2] Andrew Fawthrop, Profiling the top five countries with the biggest natural gas reserves, *NS Energy*, March 15, 2021, <https://www.nsenergybusiness.com/features/biggest-natural-gas-reserves-countries/>

[3] Gülperi Güngör, Orta Asya Ticaretinde Çin Nüfuzu, *AVİM*, 4 Haziran 2020, <https://avim.org.tr/tr/Analiz/ORTA-ASYA-TICARETINDE-CIN-NUFUZU>

[4] Age

[5] Chris Rickleton, Turkmenistan: Big on gas, short on options, *Eurasia Net*, January 22, 2021, <https://eurasianet.org/turkmenistan-big-on-gas-short-on-options>

[6] Flow of natural gas from Central Asia, *CNPC*, <https://www.cnpc.com.cn/en/FlowofnaturalgasfromCentralAsia/FlowofnaturalgasfromCentralAsia2.shtm>

[7] David O'Byrne, Azerbaijan and Turkmenistan agreement advances Caspian gas cooperation...

[8] Umida Hashimova, Pandemic Slows Central Asias Gas Exports to China, *The Diplomat*, September 8, 2020,

<https://thediplomat.com/2020/09/pandemic-slows-central-asias-gas-exports-to-china/>

[9] Chris Rickleton, Turkmenistan: Big on gas, short on options...

[10] Rebeka Foley, Can Central Asian gas exporters rely on China?, Eurasia Net, March 24, 2021, <https://eurasianet.org/analysis-can-central-asian-gas-exporters-rely-on-china>

[11] Aslan Yavuz Şir, Büşra Baykal, Hazarın Statüsü: Hukuki Sorun, 2018 Hazar Anlaşmasına Varan Süreç ve Yansımaları, Avrasya Dünyası, no: 3 (2018), sf. 17.

[12] Robert M. Cutler, Kazakhstan Looks at the Trans-Caspian for Tengiz Gas to Europe, *RobertCutler.Org*, January 29, 2009, http://www.robertcutler.org/blog/2009/01/kazakhstan_looks_at_the_transc.html

Yazar Hakkında :

Gülperi Güngör, 2015 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler bölümünden mezun olmuştur. 2020 yılında ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü [] yüksek lisans derecesini almıştır. Ocak 2020 [] katılmıştır. Güngör, Ankara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde doktor adaydır.

Atıfta bulunmak için: GÜNGÖR, Gülperi. 2024. "HAZAR DENİZİ ÜZERİNDEN DOĞU-BATI BAĞLANTISI İÇİN FIRSATLAR." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Analiz No.2021 / 15. Nisan 14. Erişim Temmuz 17, 2024. <https://avim.org.tr/public/tr/Analiz/HAZAR-DENIZI-UZERINDEN-DOGUBATI-BAGLANTISI-ICIN-FIRSATLAR>

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE

Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax:** +90 (312) 438 50 26

@avimorgtr

<https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi>

E-Posta: info@avim.org.tr

<http://avim.org.tr>

© 2009-2024 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır